

1

Zo staat deze persoon beschreven: als Jack de Goede, zoon van Johan, drogist. Ik leef alleen, leef met spoken. ‘Het is met spoken niet anders dan met de klanten,’ zei mijn vader altijd, ‘je moet ze tevreden houden.’ Dus praat ik met ze, geef ze aandacht, dag en nacht, zeven dagen per week, tot we er allemaal sterretjes van zien. Jack de Goede? Ben je zo goed dan? Nee, dat niet. Mijn oerpapa wel trouwens. Die was kampioen knuppelzwaaien, want dat was in de tijd dat ze nog in berenvelen rondliepen. Van die goede eigenschap is weinig over, vrees ik. Als ik al over kwaliteiten beschik, dan hooguit deze: dat ikzelf wel de laatste zal zijn die aan de waarheid die ik zeg te spreken, geloof hecht...

Al dit vermaak zou me bespaard blijven als ik een drukbezet leven had gehad. Dat heb ik niet. Na de dood van mijn vader heb ik het huis en de winkel verkocht. Van de opbrengsten probeer ik rond te komen. Ik heb de tijd aan mezelf, méér wellicht dan gemiddeld gesproken mijn medeaardbewoners hebben. Maar ik zeg er meteen bij: in alle verdere opzichten ben ik waarschijnlijk meer gemiddeld dan zij. Dat maakt de dingen

die zijn gebeurd ook zo onbegrijpelijk, het feit dat ze juist mij moesten overkomen, die zo weinig bijzonder, zo saai en doorsnee is. Het is een raadsel, je lost het niet zomaar op. Dat kost tijd. Maar wat ik zeg: de tijd is misschien wel mijn grootste medestander, als het erom draait een verklaring te vinden voor mijn presentie hier, het 'hoe en waarom' ervan te doorgronden, uit te zoeken kortom, waar mijn spoken vandaan komen, of liever: hoe ze kwijt te raken.

Onlangs gaf Hector me een boek van ene Rousseau, ik had al wel van hem gehoord. *Bekentenissen*. Wat stel ik vast? Dat deze achttiende-eeuwse denker en dromer zijn geboorte bestempelt als 'de eerste catastrofe' van de schier oneindige reeks die hem getroffen heeft, aangezien zijn moeke kort na de bevalling stierf. Ik stond paf, want wat wil het geval? Hetzelfde kan van de mijne worden gezegd: ook mijn moeder overleefde het kraambed niet. Ik heb haar nooit gekend, heb zelfs lang niet geweten waaraan ze zo jong gestorven is. Op een zeker moment kreeg ik door dat de datum van mijn geboorte en haar sterfdatum samenvallen en dat gaf te denken. Ik vroeg mijn pa ernaar. Dacht je dat die me hoorde?

'Eet! Eet je brood, jongen,' zei hij.

Ik liet het zo, ben er nooit meer op teruggekomen. Maar soms kon hij me aan tafel zitten aanstaren, zomaar ineens, met een akelige afwezigheid in zijn blik die ik niet van hem kende. Het was of hij niet mij, maar een ander voor zich had; of hij niet Jack, zijn zoon, over basterdsuiker in de havermoutpap hoorde zeggen hoe

lekker dat was, maar haar; of hij plotseling in mijn blanke, nietsvermoedende trekken háár terugzag. Ineens zat ze mee aan tafel en was ze ook niet meer weg te denken.

Pa was een waarachtig vertolker van zijn naam, hij was 'goed', God hebbe zijn ziel. Maar ze deden altijd weer pijn, die periodieke geestelijke absenties van hem. Altijd leek er in zijn bejegening van mij iets van verwijt te liggen. Alsof hij het me kwalijk nam dat ik daar zat, blakend en wel, met die lepel in mijn knuistjes. Ook al wilde hij het niet, hij liet het me toch voelen: Jij... Niet alleen heb je alles te maken met mijn status van weduwnaar, je bent er de veroorzaker van enzovoort, precies zoals vader Rousseau dat deed tegenover die arme Jean-Jacques. Maar stop, hier houdt de vergelijking op. Want pa Rousseau kon zijn zoon smeken: 'O alsjeblief, geef me haar terug, vul de leemte die ze laat in m'n hart', terwijl mijn pa er nooit een woord aan vuil maakte, achterlijk bleef doen, fair probeerde te blijven, innerlijk strijd leverde tegen zijn neiging mij schuldig te bevinden aan zijn ongeluk.

Eerlijk gezegd sta ik maar zelden stil bij de toch tamelijk abstracte materie die haar nagedachtenis voor me is. Ik denk over het algemeen weinig aan vroeger. Maar onderweg hierheen... Ik weet niet wat me bezielde, ik kon het niet laten. Ik weet nog hoe mijn hoofd al in de buurt Brussel versuft raakte; hoe ik zonder het te willen alsmaar terugging naar de blokkendoos en de korte broek, ernstig betwijfelend of die jaren inmiddels voorbij waren.

Het is uiteindelijk mijn oom geweest, de broer van mijn moeder, die helderheid bracht in haar zaak. Hij heeft me ingelicht over de omstandigheden waaronder ze de geest gaf. Oom Gilbert, die bij de Internationale zat en vrijwel altijd op reis was, maar in die tijd nog vaak bij ons aankwam en die, ja, ‘Gilbert’ heette en van achteren ‘Siebrands’, net als ma, maar die door pa om vooralsnog onopgehelderde redenen ‘Kravatski’ werd genoemd.

Het was die keer in Artis, waar hij en ik heen waren gegaan omdat ze daar sinds kort een Bengaalse tijger rijker waren volgens het *Stadsblad*. Die tijger moest zeker nog uit de mottenballen worden gehaald, want we hebben hem niet te zien gekregen. Wel veel baby-dieren, want het was volop voorjaar. We stonden bij de struisvogels. Wat hoor ik mijn oom ineens zeggen, op die prettig aanstellerige toon die hem zo eigen was, want hij speelde graag theater... ‘Jouw wieg was ’n sterfbed, Jack. Je bent opgestaan uit ’n dode.’

Ik zeg: ‘O ja?’

‘Je moeder heeft jou niet overleefd,’ zei hij. ‘Eerst zag ’t er nog redelijk uit, maar ze bleek ’n oude suiker onder de leden te hebben, met als gevolg ’n acute hyperglykemische zelfvergiftiging in ’t kraambed. De medici hebben gedaan wat ze konden – ik kan ’t weten, want ik was erbij. Haar gezicht was gezwollen, ze wist dat ze ’t niet zou halen. Er is ’n moment van grote noblesse geweest, toen ze zag dat jij tenminste op ’t droge was.’

Landschappen doemden op in het raam, als evenzovele herinneringen, steeds nieuwe, in eindeloze vindingrijkheid. Zo vol verwachtingen als ik was vertrokken in Amsterdam Centraal, zo terdege begon ik nu ook de kwalijke bijwerkingen van het reizen te voelen. Reizen kan z'n nut hebben, filosofeerde ik, maar bestaat er iets stomvervelenders? Jazeker: reizen per trein... Grote god, ik had aan de noodrem willen trekken, uit het raam willen springen, maar kwam uit pure vermoeienis alleen maar weer uit bij die vraag: Wie is of was mijn moeder? In elk geval niet die schim, meende ik, die is voortgekomen uit wat oom Gilbert door de jaren heen heeft samengesprokkeld aan anekdotes, noch dat ze veel weg heeft van die bruid met kuise lach aan de arm van een overbekend heerschap – toen nog met hoofdhaar –, op dat dubbelportret van studio Werther dat boven de dressoir hing, die foto die pa niet langer kon verdragen en die ik terugvond in het berg-hok.

Ik was vroegrijp genoeg om enig begrip van dit soort zaken te hebben, maar écht begrepen heb ik het nooit. Wie is of was ze? Ik zal het nooit weten. Een gemis? Nee. Een leemte in m'n hart? Evenmin. Meer een soort hoedanigheid van mezelf, denk ik, iets wat ik niet koester noch iets wat mijn leven vergalt, maar wat er wel is, altijd, een schuldig iets wat zwijgt, diep in me. Soms, als het even wat stiller is om me heen, kan dat zwijgen plotseling dichtbij komen, kan het een stem krijgen, zich uitzeggen. 'Doe wat met je leven, jongen. Vergeet niet, je leeft in mijn plaats...'

Dan stond ik maar weer op, verliet het compartiment, liep de schommelende corridor op en neer, links en rechts steun zoekend aan stangen en beglaasde wanden, alsof ik stomdronken was. Terug op mijn plek verviel ik weer in somber mijmeren, ging op mijn andere bil zitten, herwon mijn scherpte en verloor haar weer.

In deze toestand tussen slapen en waken heb ik de uren doorgebracht, kilometers makend en terugreizend in de tijd – een toestand niet ongewoon bij hen die zich het hoofd breken over de vraag waar ze in godsnaam aan begonnen zijn. De man in de stofjas kwam me voor de geest, vader Johan, het smalle winkelpand in de Fokke Simonszstraat, waar hij zijn pillen telde en zijn poeders afwoog. Het houten trapje naar de woonkamer, welgeteld vijf treden – duidelijk hoor ik ze kraken, hoor het klossen van pa z'n leren zolen. Dan sta ik in de krappe woonkamer, zie het achterplaatsje, een stukje maar, daar het door verschoten, bruin-saaien gordijnen half aan het oog onttrokken wordt, want altijd zijn die ietsjes toegeschoven, winter en zomer. Nou ja, zo'n verkwikkende aanblik bood het ook niet, dat twintigtal plavuizen daar, dat naar pa z'n kippenhok leidde...

Tot het denderen weer tot me doordrong, van ijzeren wielen over ijzeren staven, en ik rechtop zat, ontнуuchterd genoeg om me af te vragen hoe het godsmogelijk was dat er mensen bestonden die helemaal naar Vladivostok reisden, niet om er een oude vriend te bezoeken, een begrafenis bij te wonen of vanwege de kille

schoonheid der toendra's, nee, puur om het genoeg te smaken van een wekenlang slaapverwekkend schommelen. En dan was dit nog maar een enkeltje Frankrijk, de Cevennen!

Alles week terug. Naarmate de trein vorderde, ging ik in tegengestelde richting, alsof toekomst en verleden verwisselbare grootheden waren. Dan zag ik de stijlloze dressoir weer voor me, het smyrnakleed, de stoffen tafellamp, zag hem weer zitten in het flauwe schijnsel daarvan, pa De Goede, de bedrijvige, zorgzame man die hij was, vaal en humeurig, een raadselachtige entiteit in al zijn alledaagsheid. Mogelijk dat daar, in die bedompte kamer, in die behagelijkheid-tot-verstikkens-toe, mijn verlangen is ontstaan naar elders, naar gezichten, de gezondheid van anderen, het idee dat de medemens echter, meer levend was dan ik.

En nu had ik mijn zin, ik wás elders, zag andere gezichten, van vreemd volk, plattelanders veelal, die een praatje met elkaar aanknoopten om de reisduur te bekorten, mannen met norske, patriarchale trekken die hun beste kostuum droegen, en vrouwen die in manden grabbelden, zoals het vrouwvolk dat doet in een opera. Zelf sprak ik met niemand. Niet dat ik er te verlegen of te eigengereid voor ben, maar ik ken hun patois niet.

Het deprimeerde me. Op zulke momenten haalde ik die brief maar weer tevoorschijn, dat schrijven van oom Gilbert van enige weken terug: 'Waarom kom je niet eens langs, hier in Frankrijk? Er valt hier van alles te doen...'

Ik had hem in geen jaren gezien, tien jaar of langer – glashelder was me toch het beeld bijgebleven van de krachtige, zij het onmogelijk gebouwde man die hij was, kort van stuk, omvangrijk van middel en breed geschouderd, schouders die altijd in een ietwat geheven stand stonden, een toestand bedoeld wellicht om er bij alle luid verkondigde levensbeschouwingen een restje eeuwig agnosticisme mee uit te drukken. En hij was druk, oom Gilt, niet te stuiten, beweeglijk zowel naar lichaam als geest. En dan dat rare ‘Kravatski’ – waar hij dat vandaan had, ik ben er nooit achter gekomen. Misschien dat hij ‘Gilbert Siebrands’ niet goed in de mond vond liggen of dat het hem te liberaal of te christelijk klonk. Of dat hij zich als geheim agent van de Komintern zo moest laten noemen. Of had hij dat alias verworven met dank aan zijn partijgenoten, vanwege zijn betekenis voor de wereldrevolutie? Pa bleef erbij dat het was omdat oom Gilbert in Europa de enige communist was die een hoed en een stropdas droeg.

Hoe het ook zij, ik verheugde me erop hem terug te zien, nee heus, ondanks al het ongemak van het reizen. Ik was blij dat ik was vertrokken, gehoor had gegeven aan zijn oproep – na lang aarzelen weliswaar. Want het was niet de eerste keer dat oom met dit idee op de prop-pen was gekomen. Na pa’s dood had hij me zijn hulp aangeboden, me schriftelijk van advies gediend bij de verkoop van de winkel en andere financiële kwesties alsmede over de vraag welk vak ik zou kiezen, waarbij hij zich tussen neus en lippen verontschuldigde voor het feit dat hij niet op de begrafenis had kunnen zijn.

‘Kom eens langs,’ had hij toen al geschreven. ‘Je kunt hier zwemmen, wandelen, een handje helpen bij de restauratie, enfin, wat je maar wilt. Goede lucht hier, en de wijn is nog beter.’

Gilbert Siebrands, alias Kravatski of gewoon oom Gilt... Hij had het niet van een vreemde, dat socialisme. Zijn moeder, oma Siebrands, was ooit de eerste revolutionair in de familie. Gedreven activiste, lid van wat toen nog de Communistische Partij Holland heette. Tijdens de oorlog zat ze in het verzet en ook in haar naoorlogse geloof aan het arbeidersparadijs bleef ze onwrikbaar. Ze verzette bergen, velen volgden haar na. Als een koorts greep haar geloof om zich heen, zoals zoon Gilbert later zou getuigen, want ook hij werd erdoor aangestoken. Op zijn beurt schijnt hij mijn vader te hebben gerekruteerd. Die bleef echter sceptisch. Hij vond het communisme maar geschermd met woorden, een gewichtige vorm van indiaantje spelen. ‘Indiaantje spelen behoort tot het verleden, Johan,’ zou oom Gilt daarop gezegd hebben. ‘Niet de coyotes maar de kapitalisten zijn nu de vijand.’ Die uitspraak werkte en trok mijn vader over de streep. Ja, het is bijna niet te geloven, ook pa is ooit achter het rode vaandel aan gegaan, maar hij gaf er al vlug de brui aan. Vlak na mijn geboorte hield hij het voor gezien, een begrijpelijke stap, aangezien hij verging van chagrijn om zijn dode vrouw, en met haar niet alleen voor de partij, maar voor zo goed als alles zijn belangstelling had verloren.

Voor oom was het verlies van zijn zus al even hard.

Hij leefde met ons mee, maar vond – en schijnt dat ook met zoveel woorden tegenover pa te hebben uitgedragen – dat het verlies van een dierbare weliswaar een rol mocht spelen, maar nooit doorslaggevend kon zijn als het ging om de zaak van het proletarisch internationalisme. Voor hem stond het feit dat pa afstand nam van die zaak gelijk aan desertie, niet minder dan dat. Pa kon dodelijk kalm blijven, als het moest. ‘n Loze woordenkraam, dat is wat ’t communisme is,’ zei hij. ‘Ik zal me daar even ter meerdere glorie van Moskou lieden napa-pegaaïen die zelf slachtoffers van indoctrinatie zijn! Volkomen zelfstandig tot die ontdekking komen en er afstand van nemen, Kravatski, getuigt van meer onafhankelijkheidszin dan er nodig is om je voor te doen als held van de revolutie.’

Ik snapte maar weinig van die conversaties, als ik er al bij aanwezig was. Het meeste ervan ben ik pas later aan de weet gekomen, maar wel uit de eerste hand, bij monde van oom Gilt zelf. Altijd als die toch voor beraad in Amsterdam moest zijn, wipte hij bij ons aan, en altijd was het dan feest. ‘Zo, kereltje, wel wel, daar ben je! Kijk ’ns wat ik voor je heb.’

‘Jippie, ’n zwaard?’

‘n Sabel ja, laat ’m maar rinkelen, Jack...’

Zo ruimdenkend was oom wel dat hij familiebanden liet prevaleren boven politieke meningsverschillen. Zijn besognes mochten wereldomspannend zijn en zijn bedenkingen tegen pa veelomvattend, hij hield de band met zijn zwager in ere en bleef dat doen, en van mij mocht hij. Opgegroeid in een somberheid waarvan

ikzelf nauwelijks besef had, kwamen zijn bezoeken me voor als de heuglijkste momenten van mijn leven. Maar was het wel familietrouw wat hem terugvoerde naar de Fokke Simonszstraat? Was het geen heimwee, jeugd-sentiment? Was ook hij wellicht op bezoek bij zijn jongensjaren, precies zoals ik dat was, toen, in gedachten in die boemeltrein op weg hierheen? Oom Gilbert was immers geboren en getogen aan de Amstel. Net als pa had hij er geknikkerd, rond de totempaal gedanst en er communistje gespeeld.

Oom Gilt is me echt dierbaar geworden op die keer, 's winters bij de Magere Brug, toen er ijs op de Amstel lag. Ik vergeet niet gauw hoe jaloers ik was op andere kinderen dat zij wel iemand hadden om hun sleetje te trekken en hoe ik me maar in m'n eentje moest zien te vermaken, want pa stond krenten te wegen en ook mevrouw Turkstra, die drie keer per week bijsprong in het huishouden, had wel wat anders te doen. Wie zie ik daar aankomen? Oom Gilt! Ik rende naar hem toe.

'Ja,' zei hij, 'ik dacht, ik moest maar 'ns naar Amsterdam, want Jack heeft 'n trekpaard nodig.'

Helemaal hém. Het nam me voor hem in – niet eens zozeer de belevenis van het sleeën alswel het feit dat hij de moeite had genomen me te gaan zoeken in de menigte, en dat we, toen hij moe werd van het slepen, aan de kant zaten 'als de clochards onder de Seinebruggen' en hij me vertelde hoe hoog de Eiffeltoren was, uitlegde wat 'christendom' betekende en dat het opium voor het volk was; en hoe je contact maakte met anderen en waaraan je kon zien of het ging vriezen of dooien. Al

wat ma me zou hebben verteld ter verhelping van het bange in mijn karakter, dat ik van pa heb, heeft oom Gilt me bijgebracht, onder andere zoals hij het noemde: 'een onbevangen en attente blik op het wereldgebeuren'. Hij heeft het heilig vuur in me ontstoken en overal heb ik dat sindsdien met me megedragen, ook al zag ik hem soms jaren niet; ook al was er van dat vuur vaak niet meer dan een waakvlammetje over.

Een enkele keer bleef hij eten. Ik zie het levensgroot voor me, die avond dat we aan de soep zaten met z'n drieën. Hoe oom omstandig als altijd zijn bezoek aan Wenen uit de doeken deed, een van die reizen die hij in dienst van de partij ondernam. Wenen, die wonderlijke trait-d'union tussen Oost en West, die semi-enclave tussen de Sovjetstaten waar je het Süd-Bahnhof maar hoefde binnen te gaan of je struikelde over de vluchtelingen uit het Oostblok. Ik hoor nog hoe pa hem midden in een zin onderbrak en over z'n kippen begon; dat hij er die ochtend eentje te weinig had geteld en was gaan zoeken en haar had aangetroffen achter het hok, 'zo dood als een pierworm'. En dat hij haar begraven had, maar het later toch eigenlijk weer jammer vond en het lijkje opgroeef, want je kon er altijd nog soep van trekken.

Oom legde zijn lepel neer. 'Dóóie kip?!'

'Ik trek m'n soep altijd van dooie kip,' zei pa. 'Jij niet?'

Oom grinnikte, hij schaterde. En toen hij daarmee klaar was... Ik zal toen zo'n jaar of acht zijn geweest, maar ik zie hem nog zijn oog betten met zijn zakdoek, hoor hem nog zeggen, woordelijk, met die piepstem

van hem: 'Ja, Jack, hij is gelukkig, die kan bogen op 'n zonnige jeugd! Daar strijden wij voor, dat is onze kracht. Al wat 'n mens nodig heeft: zonnige jongensjaren. Daaraan zal hij zich warmen, hoezeer ook beproefd in zijn latere leven...' En het mag raar klinken, maar ik heb het sindsdien altijd voor heel wel mogelijk gehouden dat precies hij, oom Gilbert, me die paar broodnodige zonnige jongensjaren bezorgd heeft.

En later die avond – of was dat een andere keer? De tijden zijn moeilijk te ontwarren. Ik zat in het souterrain *De rode ridder* te lezen in plaats van mijn huiswerk te doen. Ineens, boven mijn hoofd... Hilariteit. Ik hoorde oom lachen, hoorde pa monkelen. Waar ze het over hadden, werd niet duidelijk, maar de een plaatste opmerkingen die het huis op zijn grondvesten deden schudden, en de ander verdroeg ze, met een scheve glimlach ongetwijfeld. Juist wilde ik zien wat er gaande was; daar staat oom zijn jas aan te trekken in de winkel. Pa liet hem niet uit, zoals anders. Hadden ze mot gehad? Pas toen oom weg was, liet pa z'n neus weer zien en nam hij zijn stelling achter de kassa weer in. Oom reisde af naar Brussel, Zürich, Rome. Met frissere moed hervatte hij de strijd tegen het imperialisme, terwijl pa zich dieper begroef in zijn sponzen en zuigtabletten. Ja, zo ongeveer was het in die tijd: hier de man in de stofjas, daar de man van de wereld. Was er een vreemder duo denkbaar? Groen als ik was, vond ik het toen toch al opmerkelijk dat de vriendschap zo lang standhield.

Maar waar praat ik over? Afgezien van die middag

op de Amstel en dat bezoek aan Artis heb ik eigenlijk nauwelijks iets gedenkwaardigs beleefd met oom. Zijn bezoeken en het zachte botsen met pa vond ik al gedenkwaardig genoeg. En die keer niet te vergeten dat hij vrienden meebracht, partijgenoten, niet twee, nee, meteen maar een stuk of tien. De kamer veranderde in een samenzweedershol waar het blauw zag van de tabakswalm en waar veel werd gekankerd, door iedereen en allemaal door elkaar, voornamelijk op de huidige regering; dat die van geen kanten deugde – het was tevens het enige punt waarover de kameraden het met elkaar eens waren.

Pa zei geen woord, maar hij was er. De gasten waren uiterst voorkomend jegens hem en behandelden hem als het zoveelste slachtoffer van het systeem. Het is de vraag of pa allemaal hoorde wat ze te bekonkelefoezen hadden, maar hij was er, volop, als een schoolmeester tijdens het speelkwartiertje, klaar om in te grijpen, waar nodig. Die dodelijke kalmte van hem, dat indrukwekkende zwijgen, het verleende hem in mijn ogen ineens een formidabel gezag dat ik nooit achter hem had gezocht.

Het moet rond die tijd zijn geweest dat ik hem begon te verdenken van malafide praktijken. Plotseling meende ik stellig te weten dat zijn grauwheid maar schijn was, een maskerade; dat pa De Goede in heel duistere zaakjes verwickeld was, dat hij met heel zijn sloffige voorkomen aan het hoofd stond van een hier confererend misdaadsyndicaat, ja de spin in het web was als het ware; kortom dat er achter dat lage, bebril-

de voorhoofd een meesterbrein schuilging. Algauw ben ik er toch achter gekomen dat dit een enigszins overtrokken voorstelling van zaken moest zijn; dat pa met zijn bedroevend gebrek aan verbeelding onmogelijk iets anders kon schijnen te zijn dan wat hij was...

Waar verveling niet goed voor is! Barstende koppijn kreeg ik ervan. Ik prees me gelukkig met de stemmen om me heen, wat niet kon verhinderen dat ik even hard weer wegzakte.

In een poging de rondedans der herinneringen te doorbreken lukte het me ten slotte ook zelf een praatje aan te knopen met een van mijn burens, een oude vrouw met een kind op schoot dat, als het minder jengelde, prachtige ogen zou hebben gehad. De vrouw keek me aan, een oude Cevennoise. Ik had al een hele tijd naar haar zitten kijken, vanwege het intrigerende samenspel van lijnen en rimpels in heel haar gezicht, een fijnmazig levenswerk, een labyrint dat, oud als het was, een Mona Lisa-achtige glimlach leek te verbergen. Ineens vroeg ze: 'Vanwaar bent u?' en: 'Waarheen gaat u?' en ik vroeg haar hetzelfde. Dat is mijn geluk geweest, want op de plaats van bestemming aangekomen was ik juist weer met pa en oom Gilbert in debat en was zij zo vriendelijk me aan te porren.